

УДК 343.13

Інна Мороз,*доцент кафедри права
Вінницького інституту
ПраТ «ВНЗ» Міжрегіональна Академія управління персоналом»*

УЧАСТЬ ПАТРУЛЬНИХ ПОЛІЦІЇ В ОГЛЯДІ МІСЦЯ ПОДІЇ

У статті окреслено важливість проведення огляду місця події як однієї із найскладніших і значущих слідчих (розшукових) дій, під час проведення якої вирішуються планові завдання розслідування і отримують різні фактичні дані; розкрито роль та значення участі патрульної поліції в огляді. Зосереджено увагу на діях патрульних поліції щодо збереження слідів, недопущення сторонніх осіб, забезпечення непорушності обстановки злочину та інших заходів, що вчиняються до прибуття слідчо-оперативної групи на місце події.

Ключові слова: огляд місця події, місце події, місце злочину, патрульна поліція, сліди, охорона місця події, обстановка злочину.

Суспільна проблема. Вчинення будь-якого злочину залишає за собою низку слідів, місце зосередження яких у криміналістиці називають місцем події. З метою швидкого та ефективного розслідування злочинів обов'язковою слідчою (розшуковою) дією є проведення огляду місця події. Обов'язковість проведення огляду пов'язана насамперед зі здобуттям доказової інформації, на якій ґрунтується увесь процес розслідування та встановлення істини в кримінальному провадженні. Важливу роль у проведенні якісного огляду відіграє охорона місця події (збереження непорушності обстановки, що склалася на момент її виявлення), що здійснюють патрульні поліції, які приїжджають на місце до слідчо-оперативної групи. Тому належна охорона місця події, процесуально грамотний огляд, виконання усіх покладених на них функцій учасниками слідчо-оперативної групи забезпечують подальший процес розслідування. Виходячи із цього, питання участі патрульних поліції в огляді місця події набуває актуальності та потребує наукового вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням організації й тактики огляду місця події займалися вчені-криміналісти як радянського союзу, так і сучасної України. Зокрема слід назвати таких вчених, як В.П. Бахін, О.М. Васильєв, А.М. Дворкін, Н.І. Клименко, В.П. Колмаков, О.А. Леві, Н.П. Молібога, Є.О. Разумов, М.В. Салтєвський, М.О. Селіванов, М.В. Терзієв, В.Ю. Шепітько та багато інших. Усі вони висвітлювали у своїх працях різні аспекти означеної проблеми, однак сьогодні зазнали

кардинальних змін органи виконавчої влади: з'явилася Національна поліція, із новими повноваженнями, функціями тощо. Патрульних поліції активно почали залучати до охорони місця події, тому це питання потребує аналізу та наукового вивчення.

Мета статті полягає в науковому висвітленні проблемних питань участі патрульних поліції в огляді місця події.

Основний зміст дослідження. Огляд місця події (далі – ОМП) є найважливішою слідчою (розшуковою) дією, від успішного проведення якої багато в чому залежить результат розслідування кримінального провадження. Під місцем події розуміють приміщення або місце-вість, де вчинено злочин або де є матеріальні сліди, пов'язані з подією злочину. Місце злочину та місце події – поняття, які не завжди збігаються: місце події – поняття більш широке, оскільки воно пов'язане з виявленням ознак, що мають стосунок до події злочину; місце злочину – це місце безпосереднього вчинення злочинного наміру, яке спричинило певні матеріальні зміни (наявність слідів злочину, взуття, крові тощо) [1, с. 217].

З метою забезпечення належної охорони місця події та збереження слідів злочину слід визначити основні завдання, що вирішуються під час огляду. Так, завдання ОМП полягають у вилученні слідів злочину та інших речових доказів, з'ясуванні обстановки злочину, а також інших обставин, що мають значення для кримінального провадження. До них належать: 1) вивчення і фіксація обстановки місця події з метою з'ясування ха-

рактеру та механізму події; 2) виявлення та вилучення слідів злочину, які надалі можуть слугувати речовими доказами у провадженні; 3) виявлення ознак, що характеризують осіб, які брали участь у вчиненні злочину; 4) фіксація особливостей, притаманних потерпілому та іншим об'єктам посягання; 5) встановлення обставин, що відображають об'єктивну сторону злочину: час і спосіб його вчинення, дії злочинця на місці події, наслідки злочину, наявність причинного зв'язку між діями злочинця і наслідками; 6) виявлення ознак, що вказують на мотиви і мету вчинення злочину; 7) виявлення обставин, які сприяють вчиненню злочину [2, с. 13].

Важливого значення набувають підготовчі дії слідчого до проведення огляду місця події. Підготовчі дії, пов'язані з оглядом місця події, складаються з двох етапів: дії до виїзду на місце події та дії після прибуття на місце.

Із цього приводу В.Ю. Шепітько вдало зазначає, що до підготовчих дій до виїзду на місце події належать такі: вжити заходів (через органи поліції або адміністрацію установи) щодо охорони місця події та надання допомоги потерпілим; забезпечити безпеку громадян на ділянках, які межують із місцем події; приготувати необхідні науково-технічні засоби; визначити коло осіб, які братимуть участь в огляді, згідно з характером злочину (судово-медичний експерт, експерт-криміналіст, кінолог); вирішити питання про запрошення понятих тощо. Також після прибуття на місце події слідчий вживає таких заходів: упевнюється в наданні допомоги потерпілому; проводить коротке опитування свідків; дає доручення працівникам поліції щодо проведення необхідних оперативно-розшукових заходів; усуває з місця події сторонніх осіб; визначає функції кожного учасника огляду та роз'яснює їм їхні права та обов'язки. Після закінчення цих дій слідчий приступає безпосередньо до огляду [1, с. 220–221].

З викладеного вище видно, наскільки важливим є проведення огляду місця події та скільки часу, сил та засобів слід залучити для підготовки та безпосереднього його проведення.

Відповідно до ст. 237 Кримінального процесуального кодексу України огляд місця події проводять слідчий або прокурор [3, с. 527], а допомагають їм спеціалісти-криміналісти, оперативні працівники, дільничні інспектори, працівники патрульної служби поліції. Зосередимо увагу на останніх.

Так, під час отримання повідомлення від громадян про подію злочину патрульному поліції слід вчинити такі дії: 1) записати відомості про заявника (прізвище, ім'я, по

батькові, місце реєстрації та місце фактичного проживання, місце роботи, контактний телефон); 2) уточнити інформацію про подію (місце, час, вид злочину, спосіб його вчинення, об'єкт злочинного посягання, кількість злочинців, їхні прикмети); 3) доповісти керівнику або черговому в органі внутрішніх справ про подію; 4) терміново прибути на місце події, записати час і дату прибуття.

Усі перераховані обов'язки вкрай важливі, оскільки від відповідної реакції патрульного поліції залежить прибуття на місце події слідчо-оперативної групи (далі – СОГ) та початок роботи з огляду.

Важливими є дії патрульних поліції до прибуття СОГ на місце події. Серед них слід назвати такі:

- 1) надати допомогу потерпілому;
- 2) забезпечити попередження можливих наслідків події;
- 3) організувати силами ОВС або громадськості переслідування та затримання злочинця по «гарячих слідах»;
- 4) вжити заходи щодо забезпечення недоторканності обстановки місця події.

Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 18 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський зобов'язаний надавати невідкладну, зокрема домедичну і медичну, допомогу особам, які постраждали внаслідок правопорушень [4, с. 379]. Звідси випливає, що, прибувши на місце події, у разі виявлення потерпілого, який потребує першої медичної (домедичної) допомоги, поліцейський має оцінити ситуацію, вчинити дії щодо припинення кровотечі, ліквідації інших дій, що загрожують життю та здоров'ю особи, викликати швидку медичну допомогу. Тому сучасний поліцейський має володіти мінімальним обсягом знань щодо надання домедичної допомоги.

Домедична допомога – це невідкладні дії та організаційні заходи, спрямовані на врятування та збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на здоров'я, що здійснюється на місці події особами, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками мають володіти основними практичними навичками з рятування та збереження життя людини, яка перебуває у невідкладному стані, та відповідно до закону зобов'язані здійснювати такі дії та заходи.

Оскільки на місце події до приїзду слідчо-оперативної групи приїздять патрульні поліції, то вони також вчиняють невідкладні дії щодо виявлення можливих свідків злочину та проведення їх опитування з метою виявлення даних про злочинців, напрямок їх утечі, кількості та іншої криміналістично значущої інформації. Опитуючи очевидців,

слід зафіксувати відомості про них, зокрема прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання, контактний телефон.

Такі дії патрульних важливі для подальшої організації переслідування злочинців по «гарячих слідах», складання суб'єктивного портрету, допиту свідків тощо.

Дуже важливою функцією патрульних є збереження недоторканості обстановки місця події. Такі дії полягають у:

- 1) визначенні безпосередніх кордонів місця події;
- 2) забезпеченні огороження та охорони;
- 3) недопущенні сторонніх осіб на місце події.

Усі ці дії спрямовані на збереження слідів злочину – головної інформації про злочин та його учасників, доказів у кримінальному провадженні.

Визначення безпосередніх кордонів місця події є дещо орієнтовним, оскільки патрульний це робить на власний розсуд не маючи досвіду з розслідування злочинів, більш точно їх визначає слідчий прибувши на місце події. Важливість таких заходів полягає в отриманні якнайбільше даних про явища, що спостерігаються на місці події, щоб створити уявлення про події, що передували злочину та сталися після його вчинення [5, с. 14].

Межі огляду місця події охоплюють певну територію – ділянку місцевості або приміщення, де безпосередньо відбулася подія та внаслідок чого могли залишитися сліди та предмети, пов'язані з нею. Така територія огорожується спеціальною стрічкою.

Слід зазначити, що визначення кордонів огляду має важливе практичне значення. Воно починається, коли у слідчого ще немає уявлення про територію, яка підлягає огляду, і про характер подій, тому спочатку воно має попередній характер. Потім на основі отриманих даних кордони змінюються й остаточно визначаються в процесі проведення огляду. Правильне визначення кордонів огляду визначає обстановку, допомагає вчасно запросити необхідних спеціалістів, додаткових учасників, забезпечує охорону території, яку оглядають [5, с. 13].

Після визначення умовних кордонів місця події патрульний поліції обов'язково має вжити заходів щодо недопущення сторонніх осіб на місце події або, якщо такі уже там, чомно видалити їх і тим самим забезпечити непорушність обстановки та збереження слідів злочину.

Підкреслимо, що присутність на місці події сторонніх осіб нерідко є серйозною перешкодою до проведення огляду, оскільки в результаті можуть бути знищені наявні сліди, утворені нові, змінена обстановка. Особливо

це актуально в роботі з мікрочастинами, мікрослідами, специфіка яких вимагає вжиття особливих заходів обережності (досить зазначити, що для ефективного пошуку мікрочастинок – текстильних волокон працювати слід у спеціальному одязі). Право й обов'язок слідчого – вжити всіх заходів до того, щоб на місці події залишилися лише безпосередні учасники огляду [6, с. 15]. А обов'язок патрульного поліції – видалити з місця події сторонніх осіб та не допустити появи інших осіб до приїзду СОГ.

Сліди злочину в криміналістиці – це будь-які зміни середовища, що виникли внаслідок вчинення в цьому середовищі злочину; це матеріальне відображення події на предметах, зміні обстановки події. До слідів злочину належать сліди знарядь злочину, дій злочинця, потерпілого та інших осіб: учасників події, зміні матеріальної обстановки місця злочину (переміщення предметів або речовин, їх відсутність або наявність у певному місці, втрата або придбання яких-небудь властивостей) [7, с. 209].

Враховуючи значущість слідів злочину, особливу увагу під час забезпечення охорони місця події слід звертати на збереження слідів. Це можуть бути: знаряддя злочину, відбитки пальців рук, сліди взуття, сліди коліс, сліди крові, частини одягу, частини скла, недопалки тощо.

У разі виявлення слідів або будь-яких предметів патрульний поліції має вжити заходів щодо їх збереження, насамперед тих, які швидко псуються (крихкі предмети, сліди на снігу коли йде дощ або ніж з бурою речовиною червоного кольору під дощем тощо). Для збереження таких слідів слід накрити їх сторонніми предметами щоб зовнішні фактори не могли їх знищити.

Патрульні поліції для допомоги в охороні місця події можуть залучати двірників, працівників охорони на підприємствах, представників громадськості тощо. Таких осіб слід проінструктувати щодо недопущення на охоронювану територію сторонніх осіб без дозволу слідчого.

Патрульні поліції також можуть брати участь у запрошенні понятих на огляд місця події. Тому вони мають бути обізнаними в тому, що шукати їх слід серед працівників ЖЕКу, двірників, осіб, які проживають або працюють поблизу місця події тощо. Слід пам'ятати про категорію осіб, яких не слід запрошувати в ролі понятих, зокрема це: неповнолітні, особи з фізичними вадами (наприклад, порушенням зору, слуху тощо), малограматних, психічно невірноважених на перший погляд поліцейського тощо.

Після прибуття на місце події слідчо-оперативної групи патрульний повідомляє ке-

рівнику огляду – слідчому (прокурору) провжити ним заходи щодо збереження обстановки місця події та слідів, про виявлених свідків-очевидців, місцеперебування потерпілого та яка йому допомога була надана. Також патрульний допомагає зорієнтуватися на місці події, ознайомитися з особливостями території або приміщення, які будуть оглядатися, повідомляє отриману від свідків та інших осіб попередню інформацію про обставини вчиненого злочину. Тобто патрульний доповідає керівнику СОГ усе, що бачив, чув чи з'ясував з приводу місця події, що сталася.

Висновок

З викладеного у статті видно, що основна функція патрульної поліції під час огляду місця події – це його охорона, яка полягає в збереженні обстановки події та слідів до приїзду слідчо-оперативної групи. Також важливим є встановлення інформації щодо організації розшуку та затримання злочинців по «гарячих слідах», відшукання свідків-очевидців тощо. Така діяльність патрульних поліції значно полегшить роботу слідчо-оперативної групи на місці події, склад якої зможе зосередитися на виявленні та встановленні

іншої криміналістично значущої інформації для швидкого та ефективного розслідування злочинів.

Список використаних джерел:

1. Криміналістика : [підруч. для студентів юрид. спец, вищих закладів освіти] / [В.М. Глібко, А.Л. Дудніков, В.А. Журавель та ін.] ; за ред. В.Ю. Шепітька. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – 684 с.
2. Осмотр места происшествия : [практическое пособие] / под ред. А.И. Дворкина. – М. : Юристъ, 2000. – 336 с. («Библиотека следователя»).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. проф. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К. : Юстініана, 2012. – 1224 с.
4. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.
5. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів : [наук.-практ. посібник] / за ред. Н.І. Клименко. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 216 с.
6. Разумов Э.А. Осмотр места происшествия / Э.А. Разумов, Н.П. Молибога. – К. : РИО МВД Украины, 1994. – 672 с.
7. Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия / Р.С. Белкин. – [2-е изд. доп.]. – М. : Мегатрон XXI, 2000. – 334 с.

В статтє обозначена важность проведения осмотра места происшествия как одного из самых сложных и значимых следственных (розыскных) действий; раскрыты роль и значение участия патрульной службы в осмотре. Внимание сосредоточено на действиях патрульных полиции по сохранению следов, недопущению посторонних лиц, обеспечению неизменности обстановки преступления и других мероприятий, которые совершаются до прибытия следственно-оперативной группы на место происшествия.

Ключевые слова: осмотр места происшествия, место происшествия, место преступления, патрульная полиция, следы, охрана места происшествия, обстановка преступления.

The article outlines the importance of conducting the inspection of the scene as one of the most complex and significant investigative (search) actions, during which one can resolve targets of the investigation and receive the actual data; the role and importance of patrol events in the review. Attention is focused on the actions of the patrol police to preserve traces, to prevent unauthorized persons, ensure the stability of the situation of crime and other activities that occur before arrival of investigatory-operative group on a scene.

Key words: inspection of the scene, the scene, crime scene, patrol police, traces, protection of the scene, situation of the crime.

